

DARIUS BARONAS

BAZILIJONŲ REDAKCIJOS TRIJŲ VILNIAUS
KANKINIŲ KANKINYSTĖS APRAŠYMAS IŠ
METROPOLITO LEONO KIŠKOS RANKRAŠČIO

Šia publikacija visų pirma siekiama paskelbti Trijų Vilniaus kankinių kankinystės aprašymo tekstą (*passio*), kuris buvo sukurtas bazilijonų vienuolių aplinkoje XVIII a. pirmoje pusėje. Be to, taip pat norime atkreipti Lietuvos tyrėjų dėmesį į metropolito Leono Kiškos rankraštį, kuriame yra ir daugiau įdomios lituanistinės medžiagos¹. Man pačiam laimė prisiliesti prie šio rankraščio nusišypsojo Ukrainos katalikų universiteto profesoriaus Ihorio Skočyliaso dėka 2016 m. gegužės pabaigoje. Už gebėjimą sudominti ir pagalbą siekiant geriau pažinti šį rankraštį, jam tariau nuoširdų *ačiū*².

Minimas rankraštis laikomas Ukrainos centriniam valstybiniame istorijos archyve Lvove. Jo dabartinė signatūra: fondas Nr. 201, apyrašas Nr. 4, byla Nr. 421 (Фонд №201 – опис № 4 – о.д. зб. № 421)³. Šis rankraštis unitų Bažnyčios tyrėjų dėmesio sulaukė jau XIX a. viduryje – XX a. pradžioje. Nuo XX a. ketvirtojo iki dešimtojo dešimtmečio vidurio rankraštis buvo laikomas dingusiu, kol vėl išniro į dienos šviesą. Iki šiol detaliausią jo turinio analizę atliko ukrainiečių istorikas Aleksandras

¹ Ko gero pirmasis Lietuvos istoriografijoje žinią apie šį rankraštį paskelbęs ir jame esantį kunigaikščio Vaišvilko gyvenimą tyręs yra Dariuszas Dąbrowskis, „Powieść o Wojsielku”. Szkic historiograficzny“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai. Faktas. Kontekstas. Interpretacija*, Vilnius: LII leidykla, 2007, p. 31–66.

² Taip pat dėkoju dr. Mintautui Čiurinskui, atidžiai perskaičiusiam ir parengusiam lotynišką tekstą.

³ Kartais literatūroje vis dar nurodoma senoji signatūra: Фонд № 201 – опис № 45 – о.д. зб. № 413. Archyvo darbuotojai atneša reikiamą rankraštį ir pagal seną signatūrą, bet, kaip pats patyriau, žymiai maloniau, jei užsakoma iš karto nurodant aktualią signatūrą.

Baranas⁴. Rankraščio apimtis gana didelė: jį sudaro numeruoti puslapiai nuo 1 iki 779, o skaičiuojant lapais – apie 400 lapų. Dalis lapų tušti (ne-užpildyti), dalies lapų (apie 40) trūksta, nes jie sudegė nuo be priežiūros paliktos žvakės liepsnos 1890 m.⁵ Daugumos lapų formatas 21 x 35 cm. Rankraštis įrištas į kartoninius, medžiaga aptrauktus viršelius. Pasak Barano, rankraštį sudaro septynios dalys: I dalį (pirmieji 27 nenumeruoti puslapiai) sudaro išrašai lotynų kalba daugiausiai iš antikinių autorių raštų, liečiančių giliają Vidurio Rytų Europos praeitį; II dalį, (numeruoti puslapiai 1–130), pavadintą „Annales S. Nestoris“, sudaro išrašai lenkų kalba su pavieniais lotyniškais intarpais apie Rusios kunigaikščių valdymą, daugiausiai perimti iš Hipatijaus metraščio Chlebnikovo nuorašo, pradedant nuo legendinių Kijevo įkūrėjų ir baigiant kunigaikščiu Leonu 1301 m., (du paskutiniai įrašai liečia 1237 ir 1466 m.); III dalį (p. 131–226) sudaro pametiniai išrašai lotynų kalba apie Rusios, Lietuvos ir Lenkijos istorijos įvykius, didžioji dalis nuo XVI a. pradžios iki XVIII a. pradžios; IV dalį (p. 227–238) sudarantis lenkiškas su lotyniškais intarpais tekstas sugadintas, neturi pradžios ir pabaigos, bet iš to, kas liko, galima spręsti, kad jame buvo dėstoma apie 1596 m. sudarytą bažnytinę uniją; V dalį (p. 239–486) sudaro lotyniški hagiografiniai tekstai apie šventumu pagarsėjusius Rusios kunigaikščius arba kunigaikštytes, stačiatikių Bažnyčios hierarchus ir kitus šventuosius; toliau seka Chelmo atminų knygos išrašas (p. 284) ir XVII–XVIII a. bazilijonų biogramos (p. 285–485); VI dalį (p. 491–767) sudaro pametiniai išrašai lotynų kalba, susiję su Bažnyčios istorija, daugiausiai nuo XVI a. antrosios pusės iki XVII a. vidurio; VII, paskutinę, rankraščio dalį (p. 768–779) sudaro Žemionio ir Respublikono dialogas lenkų kalba (*Dyskurs statystyczny Ziemianina z Republikaninem o interesie ordynacyi Ostrogskiey*)⁶.

⁴ Ołeksandr Baran, „Rękopis Lwa Kiszki: struktura i treść źródła. Z dziejów bażyliańskiej historiografii przełomu XVII i XVIII wieku“, in: *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, Warszawa, 2005, t. 3, p. 23–54.

⁵ *Ibid.*, p. 26, 49.

⁶ *Ibid.*, p. 26–53. Dariuszas Dąbrowskis siūlo V dalį skelti į du modulius – 5a ir 5b, ties ta vieta, kur prasideda bazilijonų biogramos: Dariusz Dąbrowski, *op. cit.*, p. 37.

Taigi mus šiuokart labiausiai dominantis Trijų Vilniaus kankinių gyvenimas yra penktojoje rankraščio dalyje, kurioje, kaip minėta, surinkti hagiografiniai tekstai. Šventųjų Rusios kunigaikščių, pradedant Olga, Vladimiru, Borisu ir Glebu, seką praturtina slavų apaštalų šv. Metodijaus ir Kirilo biogramos. Po žinių apie pastaruosius eina Vaišvilko, arba Vaišelgos, gyvenimo aprašymas (p. 255–256). Tada skaitome Trijų Vilniaus kankinių kankinystės aprašymą (p. 257–259). O po jų eina Laurušavo vienuolyno įkūrėjo šv. Eliziejaus gyvenimas. Lietuvos literatūros tyrėjams ypač vertėtų atkreipti dėmesį į šį nemažos apimties gyvenimo aprašymą (p. 263–275), nes panašu, kad apie šį pusiau legendinį herojų mūsų senosios literatūros tyrimų baruose buvo žinoma tik tiek, kiek trumpoje savo apybraižoje pateikė Albertas Vijūkas-Kojalavičius, rašydamas „Įvairenybes apie Bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje“⁷. Manytume, kad tyrėjų dėmesio nusipelno ir Polocko kunigaikštystės šv. Praksedos gyvenimas (p. 251–252)⁸.

Mūsų nuomone, bazilijonų biogramos sudaro ypač įdomų šio rankraščio tekstų korpusą, kuriame aprašomi 398 asmenys. Jos leidžia iš ganėtinai savitos ir mūsų istoriografijai beveik nežinomos perspektyvos – per žmonių, vienaip ar kitaip veikusių anuometinėje Lietuvoje ir konkrečiai Vilniuje bei jo bazilijonų vienuolyne, gyvenimus pažvelgti į XVII–XVIII a. LDK realijas. Perbėgę akimis, štai regime: *Pr. Nicolaus Korsak archimandrita Vilnensis* (p. 293–294), *Pr. Thadaeus Zakrzewski Vilnensis* (p. 294), *Pr. Philemon Sawicki Vilnensis* (p. 301), *Pr. Dominicus Samotyia* (p. 305), *Pr. Arsenius Lastowski ex districtu Oszmianensi in M. Ducatu Lithuaniae nobilis* (p. 343), *Pr. Sylvester Brazys, Vilnensis natione ex patriciorum genere* (p. 344), *Pr. Artemis Skirmunt* (p. 347), *Pr. Josaphat Brazyc Vilnensis* (p. 348), *Fr. Isaias Kimbar* (p. 367), *Fr. Sabbas*

⁷ Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, sud. Darius Kuolys, 2 dalis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 34–35.

⁸ Pastaruoju metu šios hagiografinės legendos susiklostymo aplinkybes nagrinėjo Kęstutis Gudmantas, žg.: Кястутис Гудмантас, „Житие’ Парасковии-Пракседы в литовских летописях“, in: *Археология и история Литвы и северо-запада России в Средневековье. Доклады российско-литовского семинара, Вильнюс, 28–30 марта 2011 г.*, редактор и составитель Гедминас Вайткявичюс, Vilnius: LII leidykla, 2013, p. 197–214.

Samogita (p. 369), *Fr. Simon Zdanowicz Vilnensis* (p. 378), *Pr. Michal Welikonty Vilnensis* (p. 392), *Theophytistus Samotyia* (p. 437).

Šių rankraščių ir jame esančių tekstų autorystę ar bent parengimą ir redagavimą nuo seno buvo įprasta sieti su Kiška, unitų Bažnyčios Kijevo ir visos Rusios metropolitu (1714–1728), kuriam būdinga intelektualinė ir aktyvi sielovadinė veikla⁹. Tačiau esama nuomonių (senesnių ir naujesnių), kurios tiesmukai nesieja šio rankraščio su Kiškos autoryste, vienoj vietoj, pavyzdžiui, jį neigdamos, kitoj – pripažindamos, kad dalis rankraščio (I–III dalys ir pastabos, pasklidusios po V ir VI dalis) yra parašyta šio metropolito ranka¹⁰. Šiuo metu jau akivaizdu, kad negalima viso į dabartinį konvoliūtą įrišto rankraščio laikyti metropolito Kiškos ranka surašytu ar jo autorizuotu darbu. Antra vertus, sąlyginį pavadinimą „Metropolito Leono Kiškos rankraštis“ siūlytume traktuoti kaip iš dalies paraidinį, iš dalies perkeltinį pavadinimą. Toks pavadinimas naudingas ne tik dėl tam tikros jau susiklosčiusios tradicijos, bet ir todėl, kad geresnio pretendento į rankraščio (ganėtinai didelės) dalies rašytojo ar parengėjo vaidmenį mes neturime. Be to, į patį autorystės klausimą neverta žiūrėti per šiuolaikinės autorystės sampratos prizmę, kuriai svarbiausia kriterijai yra originalumas ir naujumas. Šis rankraštis – tai visų pirma kompiliacija, aprėpianti parengiamąją Bažnyčios istorijos medžiagą, kurios metropolitas Kiška taip ir nespėjo parašyti¹¹. Šiame rankraštyje surinkti tekstai sudaro tam tikro pradinusio istorinio ir idėjinio universumo skeveldrą. Panašių skeveldrų turi būti išlikę ir daugiau, bet norint jas surinkti ir deramu lygiu ištirti dar

⁹ Plačiau apie jį žr. Aleksander Codello, „Kiszka Łukasz h. Dąbrowa“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1966–1967, t. 12, p. 511–512; Dorota Wereda, *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku*, Siedlce – Lublin: Wydawnictwo Werset, 2013, p. 340–341; Andrzej Gil, Ihor Skoczylas, *Kościół wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: Metropolia Kijowska w latach 1458–1795*, Lublin – Lwów: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2014, p. 237, 326–337. Plg. Стефан Недельский, *Униятский митрополит Лев Кишка и его значение в истории унии*, Вильна: Губернская типография, 1893, p. 11–29 ir 62 ir t.

¹⁰ Ołeksandr Baran, *op. cit.*, p. 24, 54.

¹¹ Taip mano Ihoris Skoczylasas, kurio spaudai rengiamu tekstu apie šį rankraštį remiuosi.

reikės didelių daugelio tyrėjų pastangų. Norisi tikėtis, kad kada nors LDK paveldą perėmusių šalių bazilijonų istorijos ir kultūros tyrimai bus tiek pažengę, kad, išstudijavus jų raštijos palikimą, bus galima sulaukti nuosekliai vienuolinės raštijos raidą atskleidžiančių veikalų, leidžiančių prisikasti iki konkrečių žmonių ir bendruomenių dvasino gyvenimo klotų¹².

„Metropolito Leono Kiškos rankraštyje“ esantis Trijų Vilniaus kankinių *passio* taip pat leidžia pažvelgti į XVIII a. bazilijonų hagiografinę kūrybą¹³. Kankinystės aprašymas surašytas lotynų kalba, todėl, norėdami jį apibūdinti kitų kankinystės aprašymų kontekste, pirmiausiai jo tekstą gretiname su katalikiškosios redakcijos tekstu, paskelbtu *Acta Sanctorum* rinkinyje¹⁴. Išaiškėjo, kad pastarasis tekstas neturi jokių tiesioginių tekstologinių sąsajų su šiame rankraštyje esančiu kankinystės aprašymu. Šie tekstai vienas kito atžvilgiu yra visiškai savarankiški. Jų struktūra ir atpasakojamų scenų seka iš esmės sutampa ir taip yra todėl, kad abu jie seka rytų slavų redakciją reprezentuojančiais tektais. Buvo galima pakankamai aiškiai nustatyti, kokia rytų slavų redakcijos tekstų grupė sekė vertėjas-redaktorius, sukūręs *Acta Sanctorum* paskelbtą XVII a. lotynišką tekstą¹⁵, tačiau čia skelbiamo teksto atžvilgiu to paties padaryti negalima.

¹² Kaip iliustraciją šiam palinkėjimui norėčiau pateikti keletą pavyzdžių iš Viduramžių Europos vienuolinės kultūros tyrimų: Jean Leclercq, *The love of learning and the desire for God*, translated by Catherine Misrahi, New York: New American Library, 1962; Richard Landes, *Relics, apocalypse, and the deceits of history: Ademar of Chabannes, 989–1034*, Cambridge (Mass.) – London: Harvard University Press, 1995.

¹³ „Metropolito Leono Kiškos rankraščio“ V dalis surašyta veikiausiai po 1737 m.: Dariusz Dąbrowski, *op. cit.*, p. 37.

¹⁴ *Acta Sanctorum, Aprilis tomus secundus*, ed. Godefridus Henschenius et Daniel Papebrochius, Parisiis et Romae: apud Victorem Palmé, 1866, p. 265–266, perspausdinta: Darius Baronas, *Trys Vilniaus kankiniai: gyvenimas ir istorija*, Vilnius: Aidai, p. 294–303. Apie Trijų Vilniaus kankinių kankinystės aprašymo redakcijas taip pat žr. Darius Baronas, „The three martyrs of Vilnius: a fourteenth-century martyrdom and its documentary sources“, in: *Analecta Bollandiana*, Bruxelles, 2004, t. 122, Nr. 1, p. 85–101.

¹⁵ Darius Baronas, *Trys Vilniaus kankiniai...*, p. 155–158.

Toliau pateikiame keletą labiausiai į akis krintančių skirtumų tarp Trijų Vilniaus kankinių istorijos rytų slavų redakcijos ir XVIII a. *passio*. Pirmiausia pastebėtina, kad šiose redakcijose skiriasi trečiojo kankinio vardas – vietoj Eustatijaus jis vadinamas Eustachijumi. Taip pat nesutampa ir pagoniški vardai: rytų slavų redakcijos tekstų grupė nurodo „Kruglec“, „Kumec“, „Nežilo“¹⁶, o šis tekstas – „Kruhlec“, „Mihlec“, „Nezyło“. Abiem atvejais šiuos skirtumus reikia priskirti katalikiškos literatūros poveikiui. Kaip antai, Vijūkas-Kojalavičius vietoj Eustatijo vartoja Eustachijaus vardą¹⁷. Jis taip pat mini vardą „Mihley“, t. y. kaip tik tą vardą, kuris skiria rytų slavų redakcijos tekstus nuo čia skelbiamo. Skirtingai nei pietų ir rytų slavų redakcijose aštriai pliekiamo „demoniško“ pagonių lietuvių papročio kirptis plaukus trumpai ir skustis barzdas¹⁸, šiame kankinystės aprašyme nei plaukų kirpimas, nei barzdų skutimas nevaidina jokio reikšmingesnio vaidmens. Lygiai taip pat tai nebuvo reikšminga unitų dvasininkams ar bazilijonų vienuoliams. Antra vertus, šiame tekste galima išvelgti istorizavimo pastangų. Pažymima, kad ši kankinystė įvyko Rytų Imperiją (Bizantiją) valdant imperatoriams Jonui V Paleologui (1341–1376 ir 1379–1391) ir Jonui VI Kantakuzeniui (1347–1354), o kankiniai kanonizuoti prie Konstantinopolio patriarcho Filotėjo (1353–1354 ir 1364–1376) ir Kijevo bei Visos Rusios metropolitо Aleksijaus (1354–1378). Pagrindiniu veiksmu, paskatinusiu Ldk Algirdo (1345–1377) dvariškius, būsimus kankinius Antaną ir Joną, atsiversti į krikščionių tikėjimą laikomas ne dvasininkas Nestoras, kaip kad vaizduojama pietų ir rytų slavų redakcijose, bet didžiojo kunigaikščio žmonai Julijonai tarnavę dvariškiai. Tokią mintį XVIII a. kankinystės aprašymo autorius galėjo paimti tik iš tuometinės istoriografijos veikalų. Iš ten pat jis turėjo sužinoti ir paties Algirdo vardą, kuris ankstyviausiuose kankinystės aprašymuose neminimas. Prie tuometinės istoriografijos poveikio reikia priskirti ir tai, kad šiame tekste pasirodo gana ryškūs lietuvių pagonybės vaizdai. Būtent iš šio vėlyvo teksto „sužinome“, kad

¹⁶ *Ibid.*, p. 268, 278.

¹⁷ Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *op. cit.*, p. 36.

¹⁸ Darius Baronas, *Trys Vilniaus kankiniai...*, p. 272, 282, 290, plg. taip pat p. 300 (katalikiška redakcija).

lietuviai turėjo stabus, o aukas „dievams arba demonams“ aukodavo hekatombomis. Lietuvių pagonybei parūpinus klasikinio pasaulio pagonybės atributus, pagonių ir krikščionių susidūrimo scenos taip pat tapo aštresnės. Ldk Algirdas vaizduojamas kaip nirštantis persekiotojas, o Antanas, pasitikdamas mirtį, drąsina savo brolių (dvasinei) kovai su Kristaus priešais. Trečiojo kankinio, Eustatijo, kankinystės aprašymas labiausiai sukrečia detaliu patirtų kankinimų vaizdavimu, – taip yra visose redakcijose. Bet čia esama ir vieno skirtumo: ankstesnėse redakcijose Eustatijas apibūdinamas kaip jaunas, vyriškas ir gražus, šaunus siela ir kūnu, o šioje jis apibūdinamas kaip tvirtas dvasia, tačiau dar visai jaunas (nepilnametis) ir silpno kūno sudėjimo. Tad tuo labiau turi stebinti jo išstvermė pakeliant žiauriausius kankinimus.

Kankinystės aprašymas sukurtas savotiška Baroko epochos lotynų kalba, kurios stiliaus išraiškos priemonės ne visur vienodai sėkmingos, bet pakankamai žodingos. Šiame tekste galima rasti retokų lotyniškų išsireiškimų. Pavyzdžiui, Eustatijas apibūdinamas kaip *Christi asseda* (Kristaus pasekėjas). Nusakant visa kaustančią žiemą pavartota frazė *rigens bruma*, kas, mūsų manymu, rodo šio teksto autorių buvus susipažinusių su klasikine lotynų literatūra. Tekste esama frazių, būdingesnių Rytų negu Vakarų krikščionims. Kaip antai, brolių Antano ir Jono primta komunija įvardijama kaip *sacra synaxis Eucharistiae*. Tekste esama ir vieno kito ryškesnio graikizmo. Kaip antai, viešai išpažinę tikėjimą, broliai Antanas ir Jonas buvo įmesti į kalėjimą, tačiau jiems tai buvo lyg žengimas į Dievo Karalystės... scenos pakylą: ... *Dei satius Regni pegma quam ergastulum subiisse*. Šioje frazėje pavartotas lotyniškuose tekstuose nedažnai pasitaikantis graikiškas žodis *πηγμα*, reiškiantis bet kokį iš kelių dalių sutvirtintą daiktą, rėmą, karkasą, sceną, ešafotą, kažką sustingusį arba tiesiog knygų lentyną¹⁹.

Šio Trijų Vilniaus kankinių kankinystės aprašymo aptarimas rodo, kad jį sukūrė žmonės, gerai pažįstantys ir Vakarų, ir Rytų krikščioniškąją kultūrą. Kaip tik tokie aptariamam laikotarpiu buvo vienuoliai bazilijonai.

¹⁹ Henry G. Liddell, Robert Scott, *A Greek–English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, 1996 (9th edition), p. 1399. Plg. Kazimieras Kuzavinis, *Lotynų – lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, p. 622.

Ko gero geriausias ir aiškiausias iš paties teksto plaukiantis argumentas, rodantis jo bazilijonišką kilmę, yra kankinystės aprašymo pabaigoje, kur pabrėžiama, kad kankiniai palaidoti toje vietoje, kurioje stovi „labiausiai žydinčio“ Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno bazilika, priklausanti Šv. Bazilijaus ordinui, esančiam vienybėje su Šventąja Romos Bažnyčia. Dėl anksčiau pateiktų priežasčių toliau publikuojamą Trijų Vilniaus kankinystės aprašymą išskyrėme į atskirą, bazilijonišką, redakciją. Įdomumo dėlei galime pastebėti, kad ši bazilijoniška redakcija neatsispindėjo bazilijono Ignaco Kulčynskio Vilniuje 1771 m. paskelbtame „Bazilijonų menologiume“. Šis autorius rėmėsi katalikiškos redakcijos tekstu, paskelbtu *Acta Sanctorum* rinkinyje²⁰. Vadinas, čia mes susiduriame su ganėtinai originaliu kankinystės aprašymo perdirbiniu, kurio tikslesnės autorystės ir paplitimo klausimas lieka ateities tyrimų užduotimi.

²⁰ Ignatius Kulczynski, *Menologium bazylianske, to iest zywoty swiętych Panskich oboiey płci z zakonu S. Bazylego W. na miesiące rozložone...*, cz. 1, w Wilnie w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow Roku Pańskiego 1771, p. 337–339.

「Passio Trium martyrum Vilnensium basiliana」¹

Центральний державний історичний архів України, м. Львів = Ukrainos centrinis valstybinis istorijos archyvas, Lvovas.

Фонд №201 – опис № 4 – од. зб. № 421: „Рукопис митрополита Льва Кишки“ = „Metropolito Leono Kiškos rankraštis“.

[TEKSTAS]

SS. Tres martyres Lithuaniae, Vilnae, Antonius, Joannes et *p. 257*
Eustachius, temporibus Joannis Paleologi et Joannis Cantacuzeni,
Imperium Orientis [tenentium]. Hi erant in aula Olgerdi magni ducis
Lithuaniae, bonae educationis morum et modestiae adeoque ipsius
magni ducis cubicularii, ante baptismum appellati Kruhlec, Mihlec,
Nezyło, a proceribus christianis ducissae Russiae Julianiae, principis
Vitebscensis filiae, uxori Olgerdi servientibus ad fidem sacram provocati,
a Nestore vero presbytero orthodoxo illuminati, in sacro baptisate
Joannes, Antonius, Eustachius nuncupati. Hi ubi cognoverunt, quod
Christiani, sese a furore persequentis Olgerdi occultarent et impossibile
esse duxerunt fugere irrevocabile decretum aut suam professionem
christianam celari ex conversatione, vestitu et aliis circumstantiis
apud Dominum, rogati nonnunquam a principe quare a suis ipsi soli
discrepent moribus et ritibus, confessi sunt generose et non negarunt
se esse Christianos. Mox cogebantur verbis, consiliis, sponsionibus et
minis, [ut] ejurarent suum dogma, et incidente protunc die jejunii
apposita fercula carniū praelibarent, abnuerunt omnino, asserantes
eam diem lege Ecclesiae et instituti vetitam esse, quare in tetrum
detrusi sunt carcerem, ubi laudabant Dominum, gaudentes, quod
pro nomine eius digni invenirentur aliqua pati, arbitantes amore Dei
satius Regni pegma quam ergastulum subiisse. Elapso anno desponderat
animum Joannes verritusque tormenta, quae insinuabantur, miserat
ad principem, orando principem, ut liberaretur e carcere, spondens
se omnia mandata eius impleturum, quemadmodum et fecit. Clare
demonstravit in hoc suam collocarii gloriam, quod fidem deberet

inviolatam servare, et licet corruerit, intus tamen integritatem eius servabat, sed ob metum differebat manifestationem. Interim Antonius quoque de carcere liberatus fuit permanseruntque libere uterque nullam eapropter patientes contumeliam. Non enim alter Antonius nempe suam abscondebat fidelitatem debitam Deo, imo palam orthodoxum se esse profitebatur, fratrem quoque arguebat, ut secundum vires suas illum publicum corrigeret errorem. Secundum consuetudinem nonnunquam principis in conspectu commessabantur, Joanne quidem appositas carnes manducante, Antonius cum juberetur iisdem vesci, abnuvit omnino et palam se Christianum esse confessus est, quare extemplo in carcere denuo coniectus est. Joannes²¹ vero ab orthodoxorum consortio repulsus, ab ethnicis et gentilibus impropria ac sugillationes referre necessum habuit, quod ne primam quidem fidem integram servasset. Adiit ille suum presbyterum Nestorem, poscendo, [ut] mediaret fraternam Antonii erga se aversionem et dimitteret sibi, qui communionem cum eo redintegrare vellet. Verum ut audiit talia a presbytero, Antonius nullatenus reconciliari communionem fratri voluit, nisi palam revocasset errorem et fidem suam Deo juratam omnibus ratam habuisset. Itaque Joannes intra se coangustatus, omnem modum et tempus perquirebat, quo se Christianum manifestaret. Accidit ut princeps Olgerdus in balneo quondam sese lavaret, assistente ibi Joanne, tum nactus occasionem ejuravit idololatriam et Christianum se omnino esse retractavit. ||
p. 258 Princeps videns se solum esse pro eo tempore nec habens quid reponeret, simulavit iram et vindictam. Post etiam denuo pluribus coram aliis Christianum se confitebatur et idola lithuanica damnavit, mox percussus fuit ab iis, qui aderant, pugnis, fustibus, raptatus per terram in carcerem coniectus est. Quo actu fratrem Antonium inenarrabili complevit laetitia, permanserunt igitur in carcere glorificantes Deum, quod participes fuissent²² mercedis sanctorum. Praeterlapsis certis diebus sacram synaxim Eucharistiae a manibus Nestoris susceperunt et saepius eadem refici studuerunt, aliquot annis in illo tetro ac squalido in laudibus Dei decantandis ac sui suorumque commendatione carcere extiterunt.

²¹ *Ms.* Joanes.

²² *Ms.* fuisset.

Demum decretum Antonius accepit, ut laqueo suffocaretur, quam sententiam ille spiritu prophetico praesentiens integerrimam noctem vigiliis et orationibus impendit cum fratre glorificando Dominum simulque confirmans Joannem, animabat ad certamen subeundum cum hostibus Christi, revocando in memoriam ei primum casum ac abnegationem Domini, subiungens paucis post diebus ipsum quoque simili morte Christum confessurum. Tunc Sacrosanctam Eucharistiam omni cum devotione et humiliatione cordis sumpserunt, veniente luce 19 kalendas februarii²³ Antonius velut sceleratissimus e carcere eductus, suffocatus est ab arbore pendulus, sed animam ad supernam pro bravio capiendo evolavit patriam. Joannes veniente sententiae latae die simili morte secutus est fratrem 8 kalendas maii²⁴. Reliquias ipsorum arbori innixas nonnulli fidelium omni cum honore humarunt.

Eustachius vero minorennis, statura quidem pusillus, spiritu tamen fortis et alacer ad difficilia quaeque subeunda animosus, quemadmodum animo ita et corpore toto studio et corde christiano addictus nomini ab eodem Nestore sacro baptismatis initiatus est fonte vixitque abhinc prout decet orthodoxum in omni religionis observantia, castitate interna et externa, quatenus Deo Creatori et Salvatori placeret, vigiliis et inediis deditus ad christianam perfectionem quamvis virtutem practicando collimavit, sub regimine et imperio eiusdem ducis Lithuaniae Olgerdi. Nonnunquam principem secutus secundum Litavorum morem ad locum ubi hecathomben immolabantur et idololatria diis seu daemonibus exercebatur, incidit Eustachius in suspicionem ex eo titulo, animadvertit enim princeps succrescentes barbae ipsius crines, quos etiam in capite, ne quidem pauxillum abtonsos conspexit, etenim idololatri et gentilibus in usu fuit attondere capitis capillos in longitudinem, barbam vero novacula nonnihil radere, ipse vero ignominiae ducens in integro verus Nazaraeus conservavit: quare princeps²⁵ ex illis signis rogavit, num Christianus est. Non negavit adolescens, imo generoso animo ubi confessus fuisset legitimum esse Christi assedam, nimium succensuit princeps et propter

²³ *Ms. fortasse corr. e* 15 kalendas maii – sausio 14 d.

²⁴ Balandžio 24 d.

²⁵ *Ms. principes.*

fidem adhibita diligentia iussit eum custodiri, post omnino cogebat vesci eum carnibus, quas ille respuit audacter, ex eo quod dies Veneris esset, et statutum ab Ecclesia ieiunium ante Nativitatem Domini. Ubi itaque coniecit princeps ipsum ne quidem contueri escas appositas, efferbuit iracundia mandavitque, ut primum ferreis fustibus ac veribus cruentum in modum tunderetur cumque haec fierent, ut satellites omnem exercerent tyrannidem, generosus Christi pugil ne quidem lacrymam aut gemitum edere visus est, verum glorificari Dominus pronoscebatur, p. 259 || qui dignatus est suae passionis se comparticipem evasisse. Unde majore succensus princeps furore mandavit rigente bruma aquam²⁶ in os eius infundi totumque corpus perplaci et haec passus juvenis carniū esum repudiavit, quare horrendam laniēnam tyrannus decreto instituit, nempe ut ossa pedum eius confringerentur et prorsus contererentur a genibus ad ipsa crura, item capillos capitis eius una cum cute abscindi, naso et auribus mutilari mandavit et haec tormenta triduo juvenis perpressus, Christianos plangentes et singultientes solatus [est] inquiring eas plagas, dolores et cruciatus se minime sensisse. Talia exaggerantem²⁷ athletam, quod eiusmodi tormenta sibi deliciae oculorum et pro Christo fusus sanguis divinum quoddam lavacrum esset, praecepit tyrannus laqueo suspendi. Martyr autem contrita crura redintegrata gerens, quasi nihil passus fuisset, suos lictores ad locum paenarum minime in incessu vacillando pervenit, ita in quercu suspensus Domino animam propinavit idibus decembris²⁸. Triduo in loco sequestro media inter querceta pendens nullam noxam a ferocia et ingluvie bestiarum passus est, ideoque a fidelibus quibusdam ex eo assumptus loco humatus est ibidem Vilnae cum gratiarum actione Domino, et sub dicatione certaminum sanctorum martyrum, quos Dominus Deus quibusdam dignatus est miraculis. Etenim in eo suppliciorum loco a martyrio sanctorum nemo amplius morti et supplicio adjudicatus fuit. Tandem coacto intra se conventu, Christiani supplicarunt ad principem Olgerdum quatenus postulatis ipsorum annueret privilegio atque permetteret in illo loco

²⁶ Ms. rigentem bruma aquam.

²⁷ Ms. exaggerentem.

²⁸ Gruodžio 13 d.

ecclesiam exaedificari. Lubens annuit princeps, confestim constructis aedibus, ipsi exuvias integras sanctorum effossas illico transtulerunt et una omnes tres fratres in ecclesia noviter erecta condiderunt, ubi nunc exstat basilica Sanctissimae ac Vivificae Trinitatis et monasterium ordinis S. Basilii in unione cum Sancta Romana Ecclesia florentissimum. Aggregati successu temporis hi sancti in numerum sanctorum Dei per patriarcham Constantinopolitanum Philotheum ac per Alexium metropolitanum Russiae, dies designata ipsorum cultui et venerationi decima quarta Aprilis.

SUMMARIES

THE BASILIAN PASSION OF
THE THREE MARTYRS OF VILNIUS

DARIUS BARONAS

This is the edition of the Latin passion of the Three martyrs of Vilnius, also known as the Orthodox Saints Anthony, John and Eustathius († c. 1347), that is preserved in the so-called “Manuscript of Metropolitan Leo Kiszka” dating from the first half of the 18th century. This manuscript is kept at the Central State Historical Archives of Ukraine in L’viv: Фонд №201–опис №4–од. зб. №421. A comparative textual analysis of the text has revealed that this passion has no relation to the Roman Catholic redaction of the passion of the same martyrs, published in the *Acta Sanctorum (Aprilis tomus secundus)*. Both of them rely on the text belonging to the East Slavic redaction. The passion published here represents an independent reworking of the basic text by a bookman, who felt at home within both Latin Catholic and Greek Orthodox ecclesiastical and cultural traditions. The textual features have allowed us to characterize this text as representing yet another – Basilian – redaction of the passion, along with South Slavic, East Slavic and Roman Catholic ones.

REGISTER OF THE INVESTITURES, VOWS AND
CONSECRATIONS OF THE BENEDICTINE NUNS IN
VILNIUS AT THE END OF THE 17TH CENTURY. ABOUT
THE NEED TO CONTINUE PROSOPOGRAPHIC
RESEARCH

RAFAŁ WITKOWSKI

This is the edition of the register (“Anniwersarz”) of the investitures, vows and consecrations of the Benedictine nuns in Vilnius covering the years 1682–1704 (basically the administration of abbess Franciszka Gałęcka), stored